

ASOCIÁCIA
SLOVENSKEJCH
FILMOVÝCH
KLUBOV

Metodický materiál pre školy s protidrogovou tematikou s využitím časozberného dokumentárneho filmu

KATKA

„Autenticky zachytený príbeh zápasu s drogou môže byť pre žiakov a študentov pútavý a presvedčivý. Niekedy možno viac než odborné prednášky o škodlivosti a nebezpečenstve drog, ktoré však samozrejme plnia svoj dôležitý účel,“ režisérka **Helena Třeštíková**

„Veľmi stojíme o to, aby bol film Katka vnímaný okrem umeleckej roviny aj výchovne. Pracujeme na prepojení so školami v podobe prevencie proti drogám,“ **Kateřina Černá** z producentskej spoločnosti **Negativ**.

O FILME

ČR 2010, 90 min., námet, scenár, réžia: Helena Třeštíková / **Kamera:** Vlastimil Hamerník, Kristián Hynek, Martin Kubala, Ferdinand Mazurek, Braňo Pažitka, Miroslav Souček, Tomáš Třeštík / **Zvuk:** Václav Hejduk, Stanislav Hruška, Jaroslav Jedlička a ďalší... / **Strih:** Jakub Hejna / **Dramaturg:** Michael Třeštík, Jan Gogola ml. / **Hudba:** Tadeáš Věrčák / **Producent:** Kateřina Černá, Pavel Strnad, Negativ s.r.o. / **Foto:** Tomáš Třeštík / **Formát:** 35mm, DVD, 8 kopií 1,66 : 1, Dolby digital, prístupnosť od 12 rokov

Film Heleny Třeštíkovej je unikátnym časozberným dokumentom, mapujúcim štrnásť rokov života mladej narkomanky a jej márneho zápasu so závislosťou. V roku 1996 žije devätnásťročná Katka v terapeutickej komunite s nádejou na obyčajný život. Túži mať priateľa a raz možno aj rodinu. Happy end sa však nekoná. Režisérka zaznamenáva rok za rokom Katkino klesanie nižšie a nižšie po špirále krádeží, prostitúcie, fyzického a psychického chátrania, ktoré je prerušované len občasným zábleskom nádeje a odhodlania skoncovať s drogou. Jej túžba je úprimná, droga však nakoniec vždy zvíťazí. Podarí sa Katke konečne nájsť silu vo chvíli, kedy otehotnie a budúce materstvo jej ponúkne životnú motiváciu?

Prvýkrát sa s Katkou stretávame v roku 1996, kedy se devätnásťročná dievčina lieči zo svojej vtedy už štvorročnej závislosti v terapeutickej komunite Sananim v Němčiciach a teší se, že povedie rovnako obyčajný život ako iné ženy v jej veku. Zvíťazí nádej, ktorá je zdá sa utopená v squate, medzi igelitovými taškami, v špine medzi injekčnými striekačkami a nedopalkami cigariet?

Režisérku zaujal príbeh mladučkej Katky predovšetkým preto, že na rozdiel od väčšiny ostatných narkomanov bola schopná svoju závislosť reflektovať a jej beznádejný, surovo autentický zápas, ktorý sa koná prevažne v polosvete squatov, nočných ulíc a staníc, je tým ešte tragickejší. Helena Třeštíková sprevádzala dnes tridsaťtiročnú Katku takmer polovicou jej života. Výsledkom je sugestívny obraz života, navždy poznamenaného závislosťou a úpadkom. Katka (2009) predstavuje záver trilógie časozberných dokumentov o osudoch ľudí, ktorí sa v dôsledku nepriaznivých okolností ocitli na pokraji svojich síl alebo na okraji spoločnosti, spolu so skoršími filmami Marcela (2007) a René (2008).

ROZHOVOR S REŽISÉRKOU:

S Katkou jste začala točit v roce 1996 v terapeutické komunitě Sananim v Němčicích, co předcházelo tomu, že jste se rozhodla točit zrovna s ní?

V roce 1996 jsem připravovala pro Českou televizi sérii časosběrných filmů o různých ženách. Jednou z nich měla být protidrogová terapeutka. Při prvním natáčení v terapeutické komunitě mě napadlo, že by bylo zajímavé paralelně sledovat osudy jejích dvou klientek. Tou jednou byla Katka. Postupem času jsme záměr upravili a věnovali se plně příběhu Katky, která dokázala velmi zajímavě reflektovat svou situaci.

Časosběrná metoda je vaší doménou, jakým způsobem jste se však dlouhodobě kontaktovala s Katkou, která nemá stálou adresu a nebývá dostupná na telefonu?

To byl vždycky obrovský problém. Když Katka odešla z komunity jakoby se po ní slehla zem. Věděla jsem, že v té době bylo centrum pražských narkomanů okolo Staroměstského náměstí. V té době jsem se snažila všechny své cesty vést tamtudy. Katku jsem tam po čase opravdu potkala. Pak jsme nechávali vzkazy v domečku, kde Katka s přítelem tehdy bydleli a oni se sami ozývali. Později nastala doba mobilů, ale Katka nikdy neudržela dlouho jedno číslo. Někdy sama volala, nebo jsme nechávali vzkazy na nástěnce v Drop-inu. Na domluveném místě jsme občas čekali i několik hodin, ale Katka vždy dorazila.

Jaká byla nejdelší prodleva, kdy jste Katku neviděla?

Po dokončení filmu "V pasti" jsem s Katkou ještě několikrát natáčela, naposledy v roce 2004. V roce 2007 jsme se s producenty z Negativu dohodli, že zkusíme v příběhu Katky společně pokračovat. V dubnu 2007 jsme na Finále v Plzni vyhráli s filmem "Marcela" a tam, ten večer, jsme si řekli, že druhý den začneme Katku shánět. To se asi po třech týdnech podařilo a setkali jsme se s Katkou v kavárničce v centru Prahy. Katka mi přišla dost sešlá, ale náš návrh ji zaujal a doslova tehdy řekla, že by jí to natáčení konečně mohlo nakopnout k nějakému zásadnímu činu. Tím mínila definitivní skoncování s drogami. Náš první natáčecí den byl asi čtrnáct dní po tomhle setkání. A tehdy mi Katka sdělila své podezření, že je asi těhotná.

Když jste se dozvěděla, že je Katka těhotná, jaké pocity jste z toho měla?

To byl naprostý šok, protože mi bylo jasné, že do příběhu vstupuje strašně silné a zásadní téma a vůbec jsem si nedovedla představit, co bude následovat. Hlavní pocit ale byla nějaká nejasná naděje, že to by mohl být ten impuls, na který Katka pořád čeká. Zároveň

hrůza z toho co se stane, když se to nepovede.

Jaké chvíle pro vás byly během čtrnácti let spolupráce s Katkou nejkrušnější?

Život Katky i jejích přátel se odehrává na ulici. V drsném a nemilosrdném světě. Často jsme byli svědky situací, které byly dost vyhocené a mimo naši běžnou životní zkušenost. Pro mě bylo těžké takové situace zpracovat a vyrovnat se s nimi. V tom byla práce na tomhle filmu výjimečná - v množství silných emocí, které pak na člověku leží a někdy má pocit, že ho zavalí.

Snaha ukázat veřejnosti nemilosrdný a především pravdivě zachycený několikaletý život s drogou stojí na jedné straně vaší dokumentaristické práce. Během natáčení tak byla blízko třeba prostituci nebo krádežím. Jak takový stres režisér zvládá?

Já nejsem kus dřeva, který je netečný k tomu co vidí a zaznamenává. Moje motivace je mými filmy předat nějaké pozorování, poznání, zkušenosti divákům. Poslat to, co se podaří kamerou zachytit dál a doufat, že diváci v těch filmech objeví své téma k přemýšlení a že poselství těch filmů v nich nějak bude žít v dál. Na druhé straně stojí nabourání se do těch nejtímnějších okamžiků Katky, která kameru neodmítá a "spolupracuje" na vašem filmu. Často možná kameru ani nevnímá. Kde si myslíte, že je hranice, kterou filmař může nebo by neměl v tomto ohledu překračovat? S Katkou jsme se vždy na všem domluvili. Nikdy jsme netočili bez jejího vědomí nebo skrytou kamerou. Nikdy jsme žádné situace, které film zachycuje, sami neiniciovali ani neprovokovali. Pokud je Katka před kamerou poznamenaná drogou, tak prostě proto, že na předem domluvené natáčení dorazila v takovém stavu.

Jaký má podle vás Katka názor na vlastní motivaci k natáčení tohoto filmu a míru svého soukromí?

Myslím, že Katka vždycky věřila, že natáčení a následný film by mohl pomoci jí osobně a případně i divákům. Samozřejmě i ona měla své limity a některé věci, které tuším, nám nikdy nesvěřila.

Jaká byla reakce Katky, když viděla konečný výsledek vašeho dlouholetého natáčení?

Katka viděla hotový film. Celou dobu projekce ani nehnula brvou. Film odsouhlasila. Pak jsem se jí zeptala, jestli nechce něco vzkázat své dceři Terezce, která ten film třeba jednou uvidí. Katka po chvíli váhání řekla, že se jí omlouvá a teprve v tu chvíli se jí zlomil hlas.

Vy jste vždycky věřila v jakousi naději na zlepšení událostí u svých filmových hrdinů, ať už to byla Marcela nebo René. Jak hodnotíte do budoucna situaci Katky?

Já bych nikdy nemohla připustit, že neexistuje naděje. V každém lidském příběhu může nastat zlom, obrat, prozření. Tahle víra mi pomáhá dělat filmy, které dělám. Ty příběhy prožívám. Nejsem skeptik nad věcí.

V současné době se plánuje strategie distribuce filmu Katka do škol. Dá se tedy předpokládat, že věříte v to, že film by mohl zafungovat v oblasti prevence proti drogám?

Já velmi věřím v možnosti filmového příběhu zapůsobit a ovlivnit své diváky. Doufám,

že takhle zachycený zápas s drogou může být pro žáky a studenty poutavý a vedoucí k vážné a odpovědné reflexi tématu drog.

METODICKÁ PRÍRUČKA K DIDAKTICKEJ ČASTI – VYUŽITIE FILMU NA ŠKOLÁCH

Kedže ide o jednorazovú aktivitu v rámci školskej výuky, odporúča sa stanoviť si možnosti a obmedzenia tejto práce.

Základné inštrukcie pri práci s filmom

- Pred samotnou aktivitou je potrebné si stanoviť, čo od práce očakávať a čo by malo byť cieľom workshopu. Tento program je len drobnou súčasťou komplexnej efektívnej prevencie užívania návykových látok a jeho hodnota narastá spolu so zapojením do dlhodobej a systematickej prevencie na školách. Z tohto pohľadu nie je napríklad pri nasledujúcich aktivitách spojených s daným filmom potrebné informovať študentov o rozdelení drog a ich účinkoch, atď, ale skôr je cieľom uchopenie života hlavnej protagonistky – Katky – ako celku, ktorý ovplyvňuje mnoho faktorov.
- Pracujte s časom – rozvrhnite si ho na jednotlivé aktivity počas celej dĺžky práce so študentami. Ak študenti majú k témam čo povedať, neopúšťajte tému “predčasne”. Ak dôjde k časovej tiesni, venujte sa len dôležitým témam, ktoré ste si stanovili na začiatku pri príprave cieľov.
- Vymedzte si čas na prácu počas školskej výuky, nie po škole.
- Pracujte v malej skupine, nespájajte viac školských kolektívov dokopy.
- Pokúste sa vytvoriť prívetivú atmosféru.
- Využívajte jednoduché technické pomôcky: vytvorte kruh zo stoličiek, namiesto klasického sedenia v laviciach; používajte flipchart s veľkým papierom a farebnou fixkou na zaznamenávanie tém, ktoré vymyslia a odsúhlasia sami študenti – budete tak mať témy stále na očiach a nestane sa vám, že na niektoré zabudnete.
- Dôsledne sa zaoberajte mapovaním potrieb danej skupiny (triedy) – skúste zistiť, čo konkrétnych študentov zaujíma, aké témy ich oslovujú.
- Vyhnite sa hodnoteniu prejavov a emócií študentov, ktoré v nich môže film vyvolať. Akceptujte právo každého študenta na vlastný názor a emóciu.
- Nevyužívajte film k zastrašovaniu študentov a nepoužívajte príbeh Katky ako odstrašujúci príklad. Takéto postupy nefungujú a veľmi často môžu vyvolať opašný efekt a odpor študentov k ďalšej spolupráci.

- Pre samotnú prácu s filmom sa odporúča vychádzať najmä z toho, čo zaujíma samotných žiakov a študentov a z tohto bodu potom prechádzať k ďalším motívom. Najprv si urobte predstavu o tom, ako film vnímali a čo ich upútalo, ktoré momenty považujú za dôležité a ktoré problémy za kľúčové.

AKTIVITY

I. ZAHRIEVACIE KOLO

- **Aké životné situácie sú vo filme tematizované a vyobrazené?**

Komentár pre učiteľov: nechajte študentov vymenovať voľné asociácie, zapisujte ich na tabuľu, aby ste mali prehľad, čo všetko už povedali.

Možné odpovede: Katkino detstvo / vzťah k matke / násilie / tehotenstvo / vzťahy k mužom / kriminalita / práca / atď.

Cieľ aktivity: rozrozprávať študentov, nájsť témy, ktoré ich oslovujú a zaujímajú. Môže vás prekvapiť, že študentov zaujali celkom iné motívy ako napríklad vás.

II. KTO JE KATKA?

- **Ktoré z týchto slov Katku najviac vystihuje?**

Komentár pre učiteľov: dajte na výber niekoľko prídavných mien a podstatných mien s rôznym hodnotiacim podtextom napísaných na jednotlivých kartičkách, niektoré kartičky nechajte prázdne:

BABA – FEŤÁČKA – MATKA – DROGOVO ZÁVISLÁ – SLABOCH – CHUDÁK – BEZDOMOVEC – NEZODPOVEDNÁ – CHORÁ – CHUDOBNÁ – BEZ VÔLE – OPUSTENÁ – BEZPROSTREDNÁ – OTVORENÁ – SLOBODNÁ – VESELÁ – SKLAMANÁ – STRATENÁ – ZLODEJKA, atď.

Žiaci môžu pracovať v skupinkách, alebo spoločne. Nechajte ich vybrať slová, ktoré podľa nich Katku najlepšie charakterizujú. Môžu ich napríklad zoradiť od najpresnejšieho popisu po najmenej výstižný. Na prázdne kartičky môžu napísať popis, ktorý im medzi slovami chýba. Pri niektorých slovách sa môže rozpútať zaujímavá diskusia. Zamerajte sa na slová, ktoré boli vybrané ako najvýstižnejšie a porozprávajte sa o tom, prečo práve takto na nich Katka pôsobí. Všímajte si popisy, ktoré podľa študentov Katku nevystihujú (napríklad prečo Katka **nie je** VESELÁ a pod.)

Cieľ aktivity: zistiť aký postoj voči Katke vaši študenti zaujmú, ako ju hodnotia, aké k nej zaujímajú stanovisko. Dať priestor, aby si svoje stanovisko uvedomili a formulovali dôvody, ktoré ich k nemu vedú.

III. KATKA – OTÁZKY A ODPOVEDE

Úloha: Nechajte študentov odpovedať na dopredu pripravené otázky, v prípade potreby, ich v bodoch zapisujte na tabuľu.

Cieľ aktivity: rozobrať témy, ktoré študentov oslovujú a zaujímajú prostredníctvom štruktúrovaného rozhovoru. Pomocou takéhoto rozhovoru okomentovať film a celú aktivitu uzavrieť.

- **Čo si myslíš o Katke po tom, ako si videl/a časozberný dokument o jej živote?**
- **Kedy a prečo Katka začala s drogami?**

Komentár pre učiteľ'ov: na tomto mieste odkážeme na rizikové faktory, ktoré môžu ovplyvňovať vznik a rozvoj závislosti:

Prostredie – vysoká dostupnosť drog, nízky socioekonomický status, vrstovníci, ktorí užívajú drogy

Rodina – rodičia užívajúci drogy, neštruktúrovaná výchova, konflikt v rodine – rozvod, závislí rodičia, týranie, zneužívanie, atď.

Osobné charakteristiky – stres, depresia, agresivita, problémy v oblasti duševného zdravia

Školské prostredie – nízky výkon v škole, zlé výsledky, absencia, záškoláctvo, nízka podpora v ďalšom vzdelávaní

Individuálna dispozícia – skorá sexuálna skúsenosť, skorá skúsenosť s užitím drogy, skorý začiatok problémového chovania, fajčenie, pitie alkoholu, pozitívne očakávania spojené s užívaním drog, zvyšovanie frekvencie užívania a konzumovaného množstva drogy.

- **Katka žije rizikový život. Čo z jej správanie jej najviac ubližuje?**

Komentár pre učiteľ'ov: užívanie drog, injekčná aplikácia drog – obzvlášť do rizikových častí tela, takmer nulová lekárska starostlivosť – zanedbaná žltáčka, chorá pečeň, nedostatočná a nepravidlená strava, hygiena, rizikový sex, atď.

• Čo ťa na filme zaujalo alebo prekvapilo?

Komentár pre učiteľov: film ukazuje a odкрýva mnoho tém na rôznych rovinách. Je pravdepodobné, že každého študenta a každý školský kolektív zaujme niečo iné.

• Kde končí a začína sloboda?

Komentár pre učiteľov: Reagujte na možné otázky typu: *Prečo ju niekam nezavrú, keď je tehotná, prečo ju nechajú ďalej fetovať?* Pri otázkach tohto typu sa ponúka množstvo možností ako s nimi naložiť. V každom prípade rozvíjajú dlhú, až „filozofickú“ debatu. Môžeme si tu napríklad pomôcť citáciou právneho poriadku v príslušnej problematike. Samotné slovo sloboda však môžeme definovať nasledovne: sloboda je možnosť, prípadne tiež schopnosť voliť, rozhodovať a jednať „podľa svojej vôle“ a nie byť za to primeranú zodpovednosť.

• Myslíš si, že Katke k prekonaniu problému s drogou chýba len pevná vôľa?

Komentár pre učiteľov: závislosť je podľa Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO) choroba. Má fyzický, ale i psychický a sociálny aspekt. Silná vôľa k prekonávaniu závislosti nestačí. (Podobne ako by sme netvrdili, že schizofrenik sa môže uzdraviť, pokiaľ to bude dostatočne chcieť.)

• S akým pocitom si z premietania filmu Katka odchádzal /a?

Komentár pre učiteľov: film môže vyvolať v divákoch silné emócie ako ľútosť, hnev, bezmocnosť, výsmech a pod. Každá z týchto reakcií je absolútne oprávnená a legitímna. Nie je potrebné ich študentom vyvracať, odsudzovať ich, ale ani ich v nich utvrdzovať. Na túto tému **neexistuje správna emocionálna odpoveď.**

• Zaujímá ťa ako Katka žije teraz a ako sa jej život vyvíja ďalej?

Komentár pre učiteľov: režisérka Helena Třeštíková má v pláne nakrúcať životný príbeh Katky aj naďalej. Je preto možné, že sa jedného dňa objaví na plátnach kín ďalšie

pokračovanie filmu. Žiaci a študenti môžu priebežne sledovať správy, možno sa v nich informácia o Katke znovu objaví. Život Katky nie je fikcia, nekončí so záverečnými titulkami filmu, jej boj so závislosťou pokračuje.

Ďalšie možné otázky na diskusiu so žiakmi a študentmi po pozretí filmu:

- Je niečo, čo si sa z dokumentu o Katke nedozvedel/a a čo by si chcel/a vedieť /vidieť?
- Prečo to v dokumente nie je zobrazené / povedané / vysvetlené?
- Katka s nakrúcaním súhlasila a zúčastnila sa ho dobrovoľne. Je napriek tomu vo filme niečo, čo nemalo byť zobrazené? Prečo?
- Akú úlohu má vo filme jeho režisérka Helen Třeštíková? Vnímal/a si ju? Ako sa prejavovala?
- Myslíš si, že prítomnosť kamery má vplyv na chovanie a konanie dokumentovaných osôb?
- Predstavte si, že ste filmoví kritici – rozdeľte sa na pozitívnych a negatívnych kritikov. Čo by ste filmu vytkli? Čo by ste naopak vyzdvihli v pozitívnej recenzii? Diskutujte, snažte sa presvedčiť druhú skupinu o svojom názore.

Tento dokument bol vypracovaný s použitím didaktického materiálu, ktorý pre účely práce s filmom na stredných školách pripravil distribútor projektu v ČR (spoločnosť Aero). Autormi pôvodného a kompletného didaktického materiálu sú Bc. Ondřej Sklenář, Bc. Kateřina Sklenářová Francová v spolupráci s Aeroškolou. Viac informácií, prípadne foto k filmu Vám poskytneme na www.asfk.sk, zatkova@asfk.sk, alebo na tel. čísle 00421-2-5465 2017